

BROD NA KUPI.

ZRINJSKI GRAD u BRODU.

a poluotoku, što ga čine rieka Kupa i Kupica bieli se Brod, uzdignuv se 221 m nad površinu morskü. Malen je brojem kuća, ali velik prirodnim krasotama. Tko je samo jedan put onuda prošao, nikada toga dana ne će zaboraviti. — Gdje danas stoji Brod, stajaše u doba zrinjsko - frankopansko seoce Ribarsko, u kojem su za gospoštiju gojili ribu. Poslie sagradiše prevoz (brod) preko Kupe po kojem dobi mjesto ime. Iznad Broda uzdignuo se imposantno sklop drgomaljski, iztaknuv se Malim Drgomljem.

Krasna i milovidna dolina brodska počinje kod Kuželja, protegnuv se na dva sata daleko. Sa svih je strana obrubljena visokim briegovima, koji su bukvom, smrekom ili jelom zarasli, a tu i tamo iztiču se i silne vapnene pećine i stiene.

Evo što piše o njemu prof. Stosić: »Los-
avido di volgersi, dappertutto ditutto

abbracciare, si arrestava maravigliato di ammirare la bella vallata, che davvero merita essere paragonata alle stupenoe valli della Svizzera.«*)

Prekrasnom i prebujnom ovom oazom šumi hladna Kupa, svijajući se u tri oveća zavoja, primajući Malu Bjelicu, Kupicu i druge neznatnije potočice. U toj divnoj dolini leži Brod, preko Kupe pod zelenom glavicom Petrinja, dalje donje Vas, pak Fara sa velikom župnom crkvom. S ove strane prama Karlovcu, nasadilo se Bielo selo

*) Oko ti se otimlje, da na sve strane zahvati, nu ipak se zaustavlja na krasnoj dolini, koja doisto zaslu-
žuje, da je prispodobiš i najljepšim dolinama Švicarske. Gledaj: »Il Carso Liburnico.« (Estratto del Bollet-
tino della Societi adriatica di scienze naturali in Trieste. Vol. V., facs. 2., 1880, strana 14).

i Golik, Razkrižje i Ravno, Razsohe i Tihovo, pak Jablanac. Visoko po vrhovima razštrkala se Gorica, Tržki lazi, Prdočaj, Rogi, Buzin, Pucak, Vrh i Zakrajac. To su planinska sela, koja gledaju sa visine na dolinu brodsku. U velikom prodolu, kojim se mota Kupica, manja su mjesta: Iševničica, Ložac, Krivac, Velika i Mala Lešnica.

Da cio kraj bude čarobniji, protegnuo se kod Gustoga laza usred Kupe na 200 m dug i 60 m širok otok, na komu se zelene sočne njivice i uzdiže jedna kućica. Niže kupskoga mosta izronio je drugi otočić, obrasao gustim vrbinjem, a preko Fare pada ti u oči i treći, nešto veći.

Mjesto Brod zaklonilo se medju zelen visokih jablana. Na trgu stoji Zrinjski grad gradjen u četverokut, na dva sprata i pokriven šindrom. Izpod krova crne se okanca, a na pročelju školje za topove. Uz grad stoji druga manja sgrada, valjda u kasnije vrijeme prigradjena. Usred trga podignula se visoka motka, s koje se za blagdana i svetkovina ponosno vije hrvatska trobojnica.

Kad se saznalo za Zrinjsko-Frankopansku urotu, krenu grof Josip Herberstein pod vodstvom Nikole Erdöda prama Zagrebu, raztjera zrinjsko-frankopanske privrženike do Brezovice, gdje saborovahu; očisti čitavu Posavinu od ustaša i potjera njihove vodje u Čakovac. Poslie zaposjedne Herberstein s vojskom zrinjsko-frankopanske gradove u Prekokuću i Primorju. Od svih gradova jedini se Brod na Kupi ozbiljno uzprotivio, koji jurišem osvojiše i posadu mu sasjekoše. Brod kao i ostale gradove oplieniše zapovjednici karlovačke vojske. Po smrti Adama Zrinjskoga zadobi Brod, Grobnik i Ozalj najbliži mu rođjak grof Adam Bacani, ban hrvatski, a pošto su po smrti ovoga sva ta dobra opet pripala kr. komori, posta im gospodarom god. 1710 grof Rajmondo de Villana Perlas. Od njega kupi ta dobra opet obitelj Bacani, a mjeseca rujna 1872 proda Brod, Grobnik i Ozalj grof Gustav Bačani kneginji bavarskoj Turn-Taxis.

Iza grada uzdigla se crkva s krovom, koja se iz daleka poput srebra prelieva. Osim obćinskoga poglavarstva, još je u Brodu obća pučka škola i šumarski ured gospoštije.

U Brodu se stiču četiri ceste. Jedna vodi u Kočevje, druga u Karlovac, treća na Rieku, četvrta u Čabar. Uz karlovačku, riečku i čabarsku cestu, poredale su se i kuće brodske, ugledne i čiste. Kad si prošao kupskim mostom, evo te u Petrinji, medju braćom Slovencima.

I Brod se diči spiljom, Vučja jama joj je ime. Simo se uputilo nas poviše Čabarskom cestom, a tad skrenusmo preko livada i šumice »Hrašće« uzbrdice.

U toj šumici zagledasmo prve hrastove na našem putovanju, premda je n bo u brodskoj dolini tako blago, da i vinova loza uspieva.

Na podnožju Maloga Drgomlja ima više brežuljaka, koje Sastavlja bjelutkov konglomerat. U takovu brežuljku leži »Vučja jama.« Kad si prošao 10 m dugim hodnikom dieli se spilja u dva traka. Desni je 5 m dug i 2 m širok, lievi je znatno manji. Ta je spilja u pomenutu gromadu rukom uklesana, te se i danas udarci dlieta dobro razabiru. Dno je ravno i ponešto vlažno.

Čovjek se tu nehotice pita tko je tu spilju u tako čvrst kamen uklesao i čemu? Bijaše li to možda gospodska pivnica ili stan čovjeka — spiljara?! Na to pitanje teško je odgovoriti, a puk o tom čudovištu ne zna posve ništa.

Kad si u Brodu, ne propusti, da ne bi razgledao izvor Kupice, a krećeš tamo riečkom cestom uz podnožje Drgomlja. Kad si došao do sela Lešnice, tad se napij biser-vode, koja iz vapnenca kamena kraj mlina izvire. Ovdje ostavi riečku cestu, koja na Delnice vodi, pak skreni u duboki jarak južno. Za malo ćuti ćeš jako štropotanje. Došao si u Homer, do gospodske žage. Vidim vas u duhu, gdje ste se kod toga imena zamislili. Vaše misli hrle u nekoć slavnu Grčku, sjetiste se velikoga Homera,

njegove Ilijade i Odysseje, sjetiste se Troje i trojanskoga rata. I ja sam se u to ime zamislio bio, jer Bože moj, Brod i Homer, to nije nipošto malenkost.

Nu čemu, da vas dalje činim ljubopitnima; taj je Homer postao od »Hammer.« U staro doba kopali su ovdje željeznu rudaču, a bio je tu smješten veliki željezni bat, kojim se željezo kovalo.

Od tog Homera kreni zapadno, pak ćeš doći na oveliku livadu. Na sjevernom njezinom kraju uzdigli se visoki vrhovi, obrasli bukvom, jasenom i jarebikom, a na podnožju gustim vrbinjem. Tu ti skromno, tiho, bez svake buke, izlazi Kupica, a vodu joj priviža sklop drgomaljski, kao i ostalim potocima, koji s ove strane u Kupu utiču. Kupica zlazi iz veoma duboke vodnice (basaina) »Jezero,« koje je na 18 m dugo i toliko široko, a u njemu voda tamno-modra, na površju posve mirna, al ne onako studena kao u Kupi. Od nje se razlikuje, što u jezeru ne živi riba, jer voda željezom zaudara, kako to Brodjani pripoviedaju. O tom bismo se rado osvjedočili bili, ali nismo imali čime. Ako je pak ono istina, što narod pripovieda, tad bi se ta voda u liečničke svrhe upotriebiti dala. Iznad vodnice ima u pećinama više ždriela, na koja voda s proljeća i u jeseni izbija, a dovaljano je kamenje mahovinom obraslo.

U ovoj divljači sviet je zamro. Samo kadkada odjekne udarac koje sjekire ili klik sokola. Nad vodom lepršu nježni vodeni konjici, šikaju zrakom kačji pastiri i poigravaju kolo razne mušice, koje pohlepno hvata nježna gorska pastirica. S njom se tu nastanio još povodni kos i dugorepa sjenica (*Orites caudatus*).

Pošto se Kupica medju visokim vrhovima po tri puta svila, a jer je duboka i široka, i gospodsku žagu u Homeru pognala, izliva se niže Broda u Kupu. Mjestimice su joj uz obalu polja i njive, a od izvora do sela Lešnice, uklopljena je ona medju tvrdu goru i za to se tu nikada ne razliva, ali s proljeća nabuja. I Kupica je bogata ribom; ima u njoj pastrva, lipena, klana, podvusta, mrena, manjaka itd.

Tko si poslie puta želi srdce razblažiti i oči napasti, taj se neka popne na brodsko groblje, pa neka odanle zatoči u šir i duž plodne brodske doline. Na ovomu me groblju još jedno iznenadilo! Humak, na kojemu ono leži, sastavljen je od sipke bjelutkove gromače, a na gusto zarasao steljom (*Adlerfarn*). Poznato je, da i bjelutak spada medju takovo kamenje, koje je najprije na našem planetu postalo, dočim su papradi najstarije biljke na kori zemaljskoj, a poslie svega toga, dodje čovjek. Čudna li susretanja! Medju prvotno kamenje, polažu mrtvo truplo čovjeka, a grob mu krasi drevno bilje ovoga svieta!

Želiš li razgledati cielu dolinu, tad ti se valja potruditi i do Kuželja, kamo krećeš bujnom zeleni uz šumeću Kupu kroz Guslarovo selo i Grbajel, diveći se imposantnim Kuželjskim stienama. Na Kuželjske ili Lazarove stiene naletava s proljeća prekrasni plazur, zidarica ili zidarčac*) (*Tichodroma muraria*; *Alpenspecht*).

Kada zima ide kao oštra sablja, kada snieg zamete doline i jaruge, kad se veliko kamenje od zime niz obronke kotrlja, a vjetar silno huči, buci, zuji i bruji: tad ova ptica-puzavica, ostavlja svoj mili alpinski zavičaj, krećući u južnije krajeve.¹⁾ Medju stienama, gdje nema ni travke ni grmečka, ni cvjetića ni busića, ni druge koje ptice, nastanila se ova krasnoperka, sprovadjajući skromno život svoj.

Neprestano puzajući i prhutajući, traži medju pukotinama crviće, kukčiče i bubice, koje dugim, tankim i svitim kljunićem vadi. Riedka ova alpinska ptica nikada ne miruje,

*) Imena, koja sam zabilježio na svojim putovanjima.

1) Kod nas se zidarčac vidjeao na više mjesta; u okolici zagrebačkoj na ruševinama Medvedgrada, na stienama kod Podsusjeda, a mjeseca veljače god. 1874 vidio sam ga na pećinama iznad Kupe kod Severina, gdje je mjeseca siečnja 1883 jednoga ubio bivši severinski vlastelin Mane Vranicani. God. 1886 u siečnju, ubijen je jedan i kod Bakra, a god. 1895 kod Grobnika. Osnovna je boja perja u plazura jasno-pepelnasta, glavna pera tamno-pepelnasta, krilna i repna crna, smedja i biela, pokrovna pera na krilima neobično ružičasta grlo crno. Kljun i nožice su crne sa dugim pandjicama.

nikada na granu ne sjeda i puzajući, ne podupire se repom, kao n. pr. naše žune i djetelji. Stvorena je za stiene i pećine, kao mila lastavica za zrak.

Kada sunce zamakne i kad su ostale ptice pale na počinak, tad se i nježni zidarčac zavuče u koju rupu ili razpuklinu, da tu prenoći. Koncem veljače ili početkom ožujka kreće on u svoje ljubljene alpinske krajeve, a kad su sunčani traci ojačali, misli i na svoju drugaricu. Gnjezdašće si sagradi među pećinama od mahovine, korjenića, lika, perja, vlatića i dlaka, u koje snese ženka početkom svibnja 5—6 kruškolikih, bijelih, prama kraju sitnim, crveno-sivim piknjicama izšaranih jajašaca.

Oko Kuželja ima i plodnih polja, po kojima raste pšenica, ječam, zob, krumpir i bundeve (buče). Uz Malu Bjelicu pruža se zeleni prodol u kojem izpod kamena Obrha, izvire ovaj potok ledenom vodom.

Nema u Gorskom kotaru sa florističke strane tako zanimiva mjesta, kao što je kraj oko Bjelice. Tu smo našli mnogu riedku i zanimivu bilinu, nu na prvome je mjestu *Adenophora setulosa*, prekrasna vrst zvončike blijedo-modra cvjeta, koji miriši gjurgjicima. Oko izvora odkrismo i drugu vrst zvončike *Campanula imbricata*.

U Bjelici ima i pastrva, kojima si brkove kod objeda omastismo, a druge plemenite ribe živu u Kupi i Velikoj Bjelici.

Zanimalo me znati, odkuda Grbajelu ime i kad sam za to upitao prijatelja, upre prstom na visoki šumoviti brieg, što se uzdignuo poviše malena seoca sa slovenske strane. Taj brieg, kakova u domovini nisam nigdje vidio, ima tri omašne grbe, od kojih da je i mjestu ime. Želiš li razgledati toaletu Grbajeljaka, a ti se prošeci nedeljom prama Kuželju ili ih poslie mise pričekaj na mostu.

Pristarije žene nose se na slovensku; suknje su im od modra platna, bijelo ili zeleno izšarane. Glavu si pokrivaju rubcem, koji vežu pod zatiljkom Prsi im odieva bijeli haljinac sa širokim oplećkom, koji s prieda ne skapčaju, već su im prsi nešto otvorene, kao i djevojkama. Ove nose kao snieg biele haljine, crvene, modre ili zelene pregače, a glavu pokrivaju dugim, bijelim rubcima.

Ženski je spol crnomanjast, zagasitih ili crnih očiju, bujne i obično crne kose.

